

De båda Anderstorp

I uppteckningar om Udenäs, gjorda år 1930 av Västsvenska Folkminnesarkivet i Göteborg kan man läsa: "Anderstorp, lht å Bygget. För ca 50 år sedan beboddes stugan av en gammal gumma, som hette Clara". Det skulle alltså ha varit runt år 1880 när "den gamla gumman" var 53 år.

Claras Anderstorp övergavs för cirka 100 år sedan – under tidigt 1900-tal – varefter huset så sakta blev ett med naturen. Redan för över 70 år sedan låg på platsen endast en stor stenhög i en hage, vid vilken Claras rosor och syrener växte och fortfarande står kvar. Men på 1880-talet var det inte, som notisen från 1930 angav, endast Clara som bodde i fastigheten. Hon hade en stor familj, även om flera av barnen vid den tidpunkten var utflugna ur boet. Vad vi vet är att Anderstorp byggdes någon gång vid 1850-talets mitt på fyra tunnland förpantad mark av Anders Andersson, vilken enligt gammal sed gav upphov till boställets namn, och hans hustru Clara Andreasdotter. Förpantningsavtalet på "everdlig tid" med markägaren på gården Bygget skrevs år 1861 och bestod av en inteckning på 850 riksdaler riksmünt och en årlig avgift på en riksdaler.

Familjen, som då hade fem barn flyttade ungefär vid denna tid in i huset där de under de följande nio åren fick ytterligare tre, det sista år 1869. Därutöver är inte mycket mera känt om familjen än att föräldrarna avled på fattighuset i Udenäs i början av 1910-talet. Om Anders vet vi dock att han hade tjänat dräng i Grimserud och om Clara att hon var bonddotter från Wång. De två hade träffats runt midsommaren år 1848 varvid tycke uppstod med en dotter som följd. Vid den här tiden var detta ingen ovanlig början på ett äktenskap och lyckligtvis – för Claras del förmodligen olyckligtvis – hann de med nöd och näppe gifta sig före barnets födsel. Efter att under några år ha bott i såväl Wång som i Skagen slog de sig efter en kortare sejour i Motala till ro i Låsastan på 1860-talet. Innan dess hade Anders också hunnit med att straffas för stöld utan inbrott i Askersund. Vad vi däremot inte vet är hur deras Anderstorp såg ut och hur huset var byggt. Ej heller vet vi hur Anders försörjde sin stora familj och hur den kunde överleva i den ofruktbara miljön som marken vid Björklången erbjöd. Oftast fick man nog förlita sig på ordspråket: "Den Gud givit liv, giver han också födan".

Ett Anderstorp blir två

Förpantningen på everdlig tid blev för Anders och Clara heller inte långvarig. Redan år 1873, när kontraktet med Bygget förnyades efter den första 10-årsperioden står ej längre Anders och Clara som ägare av marken. Den hade då delats upp i två lotter om vardera två tunnland. Claras mor änkan Stina Larsdotter står som förpantningsägare av den del som huset står på och för den andra delen står en AG Eriksson. En trolig gissning är att Anders inte maktade med att fullfölja sina ekonomiska skyldigheter men det är också tänkbart att han hade råkat i onåd på grund av någon oegentlighet.

Tio år senare, år 1883, när de nu två kontrakten åter skulle förnyas friköper AG Eriksson och får lagfart på sin del av Anderstorp, men för Anders och Claras del blir situationen prekär eftersom Claras mor Stina har avlidit, och de står med sina småbarn som inhysesjon i hennes fastighet. Familjen får då hjälp av förre Korpralen G Klein i torpet Lindsberg, som var ombud för Höghults fattigvårdsrote, att lämna in en skrivelse till häradsrätten "med anhållan att inteckningen måtte förnyas, i hvad den rörde deras egande hälft af lägenheten". Begäran föll i god jord då häradsrätten fann "med anledning av hvad sålunda förekommit skäligt omförmälda inteckning förnya".

Några år senare, år 1887, köper familjens äldsta barn Pigan Albertina marken som

huset stod på och får lagfart på den. Köpeskillingen var 300 kronor, varav 150 erlades kontant, samt en årlig avgäld om 50 öre. Enligt köpebrevet ägde hennes föräldrar rätt till fri bostad under sin livstid jämte rätt att utnyttja $\frac{1}{4}$ tunnland mark som kålgård.

Troligtvis kom stugan att bli dem trång. I det kom nu att bo såväl Albertina och hennes "oäkta" son Ferdinand som hennes yngste bror August och hennes föräldrar. Inte förrän år 1908 flyttade, eller flyttades, de senare till fattighuset i Udenäs, Anders var nu 85 år och Clara 79. Följande år återgick Albertinas del av Anderstorps mark till Bygget och hon själv, då i 60-årsåldern, flyttade med brodern till Hanken utanför Karlsborg. Hennes son hade ett par år tidigare lämnat hemmet. Vid det laget hade säkerligen också bostaden börjat förfalla.

Historien om Claras Anderstorp tar slut år 1932 när ägarna av Bygget säljer marken med husruin till Semford Karlsson i Eken, en liten gård i utkanten av Höghult och idag jämnad med marken.

Om fattigdomens förbannelse

Anders och Clara hade inte visat någon större tacksamhet över att Albertina hade köpt marken så att de kunde bo kvar i sitt hus och även flyttat in i det. Tvärtom – det ledde till att de trakasserade henne till den grad att Albertina vid sekelskiftet sökte hjälp hos kyrkorådet och bad att föräldrarna skulle ges en varning och erinran för missämja i familjen. Albertina åberopade flera vittnen som bl a intygade att hon varit utsatt för föräldrarnas hat och förföljelse och att dessa hade hotat henne med hugg och slag. Vidare framkom att hon vid ett tillfälle hade fått söka skydd hos en granne när fadern gick bärsärkagång i huset liksom vid ett annat när hennes ansikte var sönderrivet och hon var nära att svimma.

Protokollet från sammanträdet med rådet avslutas: "Härefter sökte kyrkorådet förlika parterna deras ömsesidiga skyldighet mot varandra att leva i frid. Vilket dock ej kan ske innan ondskan i hjärtat blivit uttagen och kärlekens ande får intaga det. Vad beträffar det ekonomiska förhållandet som delvis föranleder misshälligheterna, hänvisar pastorn till detta som en varböld".

Det nya Anderstorp

Den "utfattige" drängen AG, Anders Gustaf, Eriksson, som år 1873 tog över kontraktet på den andra och obebyggda halvan av Anderstorps mark, kom till Låsastan från gården Carlstorp i Vikaskogarna. År 1876 gifte han sig med den 12 år äldre Charlotta Johansdotter, som till boet förde med sig två "oäkta" barn, Amanda och Frans Edvin, men paret fick inte några barn tillsammans. Som nämnts friköpte de år 1883 sin del av Anderstorp, på vilken de nu hade byggt upp en liten gård. Köpesumman för marken var deras del 306 kronor samt en årlig avgäld på 50 öre. I avtalet ingick även rätten att "å gårdens utskog begagna mulbete till sina kreatur".

I Anders Gustaf och Charlottas bostad, ett bastant timmerhus försett med spåntak, var utrymmena efter dagens standard minimala. Huset bestod av en liten farstu varifrån det gick en trappa till vinden, ett kök på mindre än tio kvadratmeter och ett rum på cirka arton. Av takhöjden att döma var det inte några storväxta personer som flyttade in – den var cirka två meter. Centralt i huset fanns en skorsten av gråsten, i köket en stor gråstensspis för matlagning och i rummet en för uppvärmning. Till gården hörde även ett litet fähus, uthus och en rymlig jordkällare. Någon brunn fanns inte, dricksvatten togs från en källa i skogsbrynet, vilken ännu finns kvar och troligen har utnyttjats av boende i hela området sedan lång tid tillbaka. På en karta från 1850 leder en stig fram till den från byvägen.

Om än nöden säkerligen ofta stod för dörren även i deras hus kan man ana att

Anders Gustaf och Charlotta hade det lekamligt en aning bättre ställt än många av sina grannar i området. De hade inte många barn att mätta, de hade sin lilla lagård där det åtminstone fanns plats för ett par getter och kanske en ko eller något annat djur och de hade sin jordkällare för förvaring av matvaror. Även om rättigheterna till fiske i sjön tillhörde Bygget fick säkert också Björklången ibland bidra med fisk och kanske kräftor, som vid denna tid av allmogen betraktades som nödmat, vilken man åt när allt annat tröt. Det är heller inte omöjligt att något av skogens djur emellanåt omvandlades till mat. Man hade också egen frukt; bl a stod vid bostadshuset ett körsbärsträd och bredvid lagården fanns ett snår med stora mirabellbuskar. Båda gav bär lämpliga till sylt som kunde förgylla en trist grötdiet.

Anderstorp och familjens vidare öden

Efter det att Charlotta avlidit år 1901 gifter Anders Gustaf om sig och bor kvar i sitt Anderstorp fram till sin död år 1920 och året efter flyttar hans nya fru Sofia till ålderdomshemmet i Undenäs. Efter det att Sofia lämnat huset hyrs det ut till en familj Bergwall som bor i det några år under 1920-talets början, varefter det troligtvis stod tomt fram till 1940. Möjligen bodde en kortare period på 1930-talet en ungkarl i det som inhysing, men efter år 1925 har ingen varit mantalsskriven på fastigheten.

Som nämnts hade Charlotta två barn som delvis kom att växa upp i Anderstorp – sonen Frans Emil och dottern Amanda. Av dessa två lämnade Frans Emil tidigt Undenäs för att bli sjöman, först i Vadstena och sedan i Kristinehamn, medan Amanda förblev sin hemtrakt trogen. År 1893 flyttade hon från Anderstorp och gifte sig med statardrängen i Stora Perstorp, Lars Fredrik Håkansson. Några år senare slog sig paret ner som torpare i Peleviken vid Björklången, där deras sju barn kom att växa upp. Härifrån till Låsastan var det mindre än tre kilometers promenadavstånd.

Anders Gustaf och Charlottas Anderstorp kom att förbli i familjens ägo fram till år 1934. Efter att Amanda hade avlidit i slutet av 1920-talet, sålde då hennes arvingar Lars Fredrik och barnen torpstället till Semford Karlsson i Eken, som ett par år tidigare hade köpt den andra halvan av det ursprungliga Anderstorp.

Det kanske också bör nämnas att Semford inte var den enda spekulanten på fastigheten, men att han uppmanades av grannskapet att köpa den. Samma år hade Herman Fyr, en medlem av den vid sekelskiftet mycket omskrivna "värstinggänget" undenäslian, återvänt hem från USA och ville slå sig ner i hembygden. Han gjorde då ett försök att komma över det tomma huset men han var den siste som man ville ha i sin närhet.

"Knubba"

År 1940 stod Anderstorp som ett ödehemman med ett väderbitet grått bostadshus runt vilket Ekens kor betade. Den del av marken, som byggnaderna stod på, avstyckades då och köps av Rudolf och Ester Magnusson som lät renovera huset efter den tidens standard för att användas som fritidsbostad. Såväl lagård, nedanför vilken det fanns en förmultnad gödselstack, som jordkällare hade vid denna tidpunkt rasat ihop. Resterna av lagården forslades bort och i dess ställe byggdes en liten gäststuga. Det var denna som kom att bli utgångspunkt för Eric von Rosens första tivedsexpedition år 1942, vilken så småningom resulterade i att Tiveden blev nationalpark.

Fastigheten, som för närvarande genomgår en välbehövlig modernisering, kallas fortfarande av orsbefolkningen emellanåt för Knubba, ett minst sagt underligt namn som kanske bör förklaras. Bakgrunden är att någon av de boende i huset, det var förmodligen någon av hyresgästerna, hade arbetat på bruket i Forsvik och när han till

helgerna vandrade hem över skogarna, tog han därifrån med sig knubb (tjocka trästycken) att använda som bränsle. Han fick därför öknamnet Knubben. Att stället en gång har hetat Anderstorp har däremot fallit i glömska, vilket kanske inte är så konstigt – sista gången namnet förekom i fastighetsboken var år 1920. Som en kuriositet kan nämnas att den lilla badstranden i Björklången nedanför Anderstorp av en del idag även den kallas för Knubba.

(Bildtexter)

Av Claras Anderstorp återstår idag ett röse i ett skogsparti. Några syrenbuskar står fortfarande kvar och för en tynande tillvaro.

Anders Gustaf och Charlottas Anderstorp år 2011, cirka 130 år efter det huset byggdes. Buskarna i förgrunden är rosor från Claras Anderstorp.

Eric von Rosen framför den nyuppförda gäststugan år 1942 före avfärden till Trolltiven på sin första tivedsexpedition. Bakom honom står scoutledaren Thure Elgåsen samt "bäraren" Sven Karlsson från Älgårås.